

CZU: 371.3:78

**FORMAREA GÂNDIRII TRANSDISCIPLINARE CA
METAOBIECTIV EDUCAȚIONAL UNIVERSITAR**

ION GAGIM, dr.hab., prof.univ., prorector,
Universitatea de Stat “Alec Russo” din Bălți

Calitatea învățământului universitar se află, implicit, în raport de natura și calitatea corelației dintre elementele sale constitutive de bază – aspectele fundamentale și particular/de specialitate ale pregătirii specialistului.

Exigențele învățământului universitar actual, orientat preponderent spre o formare practic-“concretă” a absolvenților, indică la o accentuare (în concepția noastră, excesivă) a unuia din aceste două elemente – a celui de specialitate/aplicativ (subapreciat fiind, prin aceasta, cel fundamental). Se dorește o eficacitate imediată: noul specialist-absolvent de facultate trebuie să satisfacă necesitățile practice ale vieții de azi, “aici și acum”. Ceea ce va fi necesar mâine, poimâine, în perspectiva generală a vieții – vor învăța mâine etc. Lucrul acesta pare a fi, într-o măsură, justificat, de îndată ce acestea sunt cerințele vieții contemporane. Accentuăm: “într-o măsură”, nu, însă, în mod absolut. Pentru că învățământul nu trebuie să meargă “orb” după viață - dimpotrivă, marea sa misiunea socială este tocmai de a “conduce-dirija” viața, a o modifica conform unor aspirații supreme etc.

Așadar, o astfel de optică asupra învățământului universitar este, bineînțeles, ne-dialectică, respectiv, ineficientă în perspectiva sa. Instituția de învățământ numită Universitate are obligațiunea formării *universale* (de unde și denumirea ei) a absolvenților, ceea ce include: a) formarea multilaterală (multiaspectuală, multidisciplinară) și profundă/fundamentală cu respectivul tip de gândire – integratoare/generalizatoare și b) formarea de specialitate cu respectivul tip de gândire - “unidimensională”/specială.

Metamișcările de diferit gen – sociale, politice, economice, culturale, educaționale etc.- care se produc astăzi în lume, necesită o abordare globală a problemelor generate de aceste procese, de unde și fenomenul de globalizare (europenizare), implicit a învățământului. Aceasta conduce la necesitatea formării unei gândiri largi, cu caracter de “meta-“ sau de “trans-“ (=”dincolo de”) în interiorul fiecăruia din domeniile de activitate umană, inclusiv în domeniul educațional.

În calitate de corelate a acestor procese, care se pregăteau a ieși în scenă, în învățământ și-au făcut apariția în a doua jumătate a sec. XX fenomenele de *interdisciplinaritate* și *pluridisciplinaritate*: necesitatea de a găsi tangențe între diverse discipline, de a integra diverse aspecte ale lor, de a gândi “extra-disciplinar” etc. Însă, prin ele, problema obținerii unei viziuni integrale asupra lucrurilor nu s-a putut rezolva. De aceea, spre sfârșitul secolului apare necesitatea unei noi abordări a problemelor lumii contemporane – abordarea *transdisciplinară*.¹

¹ În clarificarea conceptuală a fenomenului transdisciplinarității am luat ca sursă de referință o lucrare fundamentală în această problemă: Nicolescu Basarab. *Transdisciplinaritatea. Manifest.* Ed. Polirom, Iași, 1999, pe unele poziții ale căreia ne sprijinim în textul de față.

Disciplinaritate, interdisciplinaritate, pluri(multi)disciplinaritate și, în sfârșit, transdisciplinaritate – noțiuni apărute ca necesare în conceptualizarea/realizarea învățământului epocii contemporane. Noua abordare, *transdisciplinară*, își face prezența din două necesități: 1) stabilirea unor obiective/relații de integrare a diferitor discipline și a unor obiective majore ale lor (la nivel de finalități atât macro-, cât și microstructurale); 2) formarea/atingerea unui tip de gândire, care transcende cadrul specialității / profesiei/domeniului dat și care permite/contribuie la o viziune aflată deasupra oricăror domenii/specialități.

În ultimul timp s-a produs un adevărat big-bang disciplinar. Parcelarea disciplinară se află astăzi în plină expansiune. Aria fiecărei discipline devine din ce în ce mai restrânsă ceea ce face ca dialogul dintre discipline să devină din ce în ce mai dificil. Fiecare disciplină/domeniu/specialist se aprofundează tot mai mult în materia sa, fără să-l «audă» pe cel de alături. E situația Turnului Babel. Trebuie să existe ceva care să vadă întregul, un factor de decizie general care să nu permită ruina generală. Un adevărat dialog nu poate fi decât transdisciplinar. Astfel, formarea unei gândiri de natură meta-sau transdisciplinară a specialistului din orice domeniu – gândire care, în concepția noastră, constituie o componentă indispensabilă a gândirii/formării lui atât fundamentale, cât și speciale - devine o exigență a timpului și, respectiv, un obiectiv major al formării specialistului în universitate.

Care este relația/corelația dintre acești termeni cu aceeași rădăcină, dar cu prefix diferit – pluri-, inter- și transdisciplinaritate ?

Pluridisciplinaritatea ține de studierea unui obiect/fenomen din una și aceeași disciplină prin intermediul mai multor discipline deodată. Obiectul iese mai îmbogățit în urma interacțiunii mai multor discipline. Dar, cu toate că pluridisciplinaritatea pășește peste granițele disciplinelor, finalitatea sa rămâne în cadrul cercetării disciplinare. *Interdisciplinaritatea* se referă la transferul metodelor dintr-o disciplină într-alta. Ca și pluridisciplinaritatea, ea trece peste limitele disciplinei, dar finalitatea sa, în consecință, rămâne înscrisă iarăși în cercetarea disciplinară. *Interdisciplinaritatea* chiar contribuie la big-bangul disciplinar.

Transdisciplinaritatea, însă, se referă – așa cum indică prefixul «trans» - la ceea ce se află în același timp și *între* discipline, și *înăuntrul* fiecărei discipline, și *dincolo* de orice disciplină. Cunoașterea transdisciplinară se nutrește din cea disciplinară, care, la rândul său, este limpezită într-o manieră nouă de cunoașterea transdisciplinară.

În gândirea științifică modernă apare noțiunea de *niveluri de Realitate* a lumii - în controversă cu noțiunea de *o singură Realitate* a gândirii clasice.

Cercetarea disciplinară se referă la unul și același nivel de Realitate (sau la fragmente ale unuia și aceluiași nivel de Realitate). Transdisciplinaritatea se preocupă de dinamica provocată de *acțiunea simultană* a mai multor niveluri de Realitate (=Realitate multidimensională). Multiplele/diversele niveluri de Realitate conduc inevitabil la multiple/diverse niveluri de percepție, respectiv, de înțelegere, respectiv, de gândire, conducând, în consecință, la o viziune din ce în ce mai generală, unificatoare a Realității. (Transdisciplinaritatea învață a citi/a înțelege/a aplica ceea ce este scris între rânduri).

În cazul cercetării transdisciplinare disciplinele și finalitățile lor nu se întâlnesc pe planul nici uneia din aceste discipline, dar pe un plan nou, pe «planul trei»,² care nu este nici a uneia din aceste discipline, și în același timp, este a fiecărei discipline (e o situație de natură cuantică).

Propunem a deosebi următoarele *niveluri/grade de transdisciplinaritate* (sau manifestarea transdisciplinarității la nivel): *filosofic*; *epistemologic*; *domenial general* (la nivel de domenii științifice: științe reale, științe umanistice, arte etc); *domenial general pluri- și interdisciplinar* (la nivel de relații între domenii diverse); *domenial particular* (la nivel de un singur domeniu); *domenial particular pluri- și interdisciplinar* (a) la nivel de relații între disciplinele unui singur domeniu; (b) la nivel de relații dintre o disciplină și disciplinele altor domenii); *disciplinar* (la nivel de o singură disciplină); *disciplinar pluri- și interdisciplinar* (a) la nivel de relații dintre disciplinele unui domeniu; (b) la nivel de relații dintre disciplina dată și disciplinele altui domeniu); *extradisciplinar general* (a) dintre disciplină și nivelul epistemologic general; (b) dintre disciplină și nivelul filosofic general. Astfel, întregul sistem de niveluri/grade de manifestare/realizare a transdisciplinarității se produce atât pe traseul *de la general la particular* (de la *filosofic* și *epistemologic* la *disciplinar*), cât și pe traseul invers, *de la particular la general* (de la *disciplinar* la *filosofic* și *epistemologic*).

Gândirea transdisciplinară operează cu (se sprijină pe) principii noi, descoperite/formulate de fizica/gândirea cuantică, de alte științe moderne, de noile descoperiri ale științelor tradiționale (*paradigma complexității*; *principiile: discontinuității, indeterminismului, conceptul inseparabilității, cauzalitatea globală; geometria haosului* ș.a.). La concret, unul din aceste principii este principiul *bootstrap*³ (=înțelegerea realității nu ca un ansamblu de entități de bază cu anumite proprietăți fundamentale pe care se

² *Trans* și *trei* au aceeași rădăcină etimologică – ceea ce se află *dincolo* (în cazul lui « trei » - *dincolo de doi*).

³ A se vedea, de exemplu: Capra Fritjof. *Taofizica*. Ed. Tehnică. București, 1995; Capra Fr. *Înțelepciune aparte*. Ed. Tehnică. București, 2004, p. 44-46.

sprijină celelalte fenomene, de natură «secundară/particulară», dar ca o rețea dinamică de evenimente/relații corelate, în care nici o parte nu este mai fundamentală decât alta). Aici am putea exemplifica oportun prin cazul muzicii, care nu este sunete (=obiecte), dar relații-evenimente între sunete («muzica o fac nu sunetele, ci relațiile dintre sunete», zice muzicologia). Or, de ce putem cânta în cor, dar nu putem vorbi în cor? Pentru că muzica este gândire simultană/sincronică/polisemantică/contrapunctică/translineară în raport cu vorbirea (=gândirea obișnuită), care este liniară/diacronică/unisemantică etc.

Programul de formare a specialistului în domeniul pedagogiei muzicale la Facultatea Muzică și Pedagogie muzicală a USB „Alecu Russo” urmărește o îmbinare dialectică a aspectului fundamental cu cel particular, a celui teoretic cu cel aplicativ. Planul de învățământ se constituie dintr-un sistem de discipline (cu relații între ele de natură inter-, pluri-, dar și transdisciplinară) din domenii diverse ca obiect specific de studiu, dar care se întâlnesc unificator pe “planul trei”. Această unificare pe un „plan de interes comun” se produce la nivel de *conținuturi* și de *finalități generale*. „Planul trei” aici este cercetarea/cunoașterea – cu aplicarea/integrarea ulterioară – a relației fundamentale Om-Muzică, relație care cuprinde spațiul între nivelele *existențial* (“muzica - element constitutiv-determinant al culturii/civiliza-ției/existenței umane”) și *educațional metodologic* concret (“muzica educă-edifică personalitatea umană prin respectivele legități-principii-tehnologii-mijloace”).

Ierarhic aceste nivele, sub aspectul formării studenților, se prezintă astfel: 1) nivelul fundamental, 2) nivelul umanistic general, 3) nivelul artistic general, 4) nivelul muzical, 5) nivelul educațional. Materiile domeniilor respective sunt reprezentate/se manifestă prin cicluri de discipline (sau module în cadrul unei discipline): *filosofic-existențial* (filosofia, filosofia culturii, filosofia muzicii), *epistemologic* (se produce un tip nou și specific de cunoaștere – cunoașterea prin auz/cunoașterea de tip muzical), *estic-artistic-general* (estetica muzicală, literatura universală și națională, arta comunicării, coregrafia), *muzicologic* (istoria muzicii, teoria muzicii, armonia, formele, contrapunctul), *interpretativ* (instrumental, vocal, dirijoral), *teoretic-educațional* (pedagogia, teoria și metodologia educației muzicale, psihologia, psihologia muzicii), *practic-educațional* (metodici particulare: a instrumentului, a corului, a coregrafiei cu respectivele practici pedagogice, arta audiției muzicale).⁴

⁴ Disciplinele nominalizate sunt completate/dezvoltate de discipline opționale.

În rezultat, se urmărește obiectivul major de formare a *opticii-percepției-înțelegerii-gândirii* (iar în ansamblu, a *atitudinii*) *transdisciplinare* a studenților – studierea materiei fiecărei discipline prin prisma/în contextul «planului trei», muzical-educațional: modelarea-edificarea-spiritualizarea ființei umane prin intermediul artei muzicale.